

Znejistěné hodnoty společnosti ovlivňují psychiku lidí

Potřebuje-li pomoc psychiatra nebo psychoterapeuta člověk po rozpadu rodiny, rozvodu, pubescent, který ztratil důvěru v otce či matku, stav jeho ohrožení chápeme. Jedince léčíme, nebo alespoň mu poskytneme na čas uklidňující prostředky. Jeho životní jistoty byly otřeseny, má tedy právo – či spíše nárok – se hroutit. Stane-li se něco obdobného s celou společností, nereflektujeme situaci jako ohrožení, ale považujeme ji za normální vývoj. Ale ono není normální, aby se během půlstoletí několikrát zcela změnily hodnoty, ke kterým se společnost vztahuje. U nás se vyměnil jen v druhé polovině dvacátého století několikrát celý společenský systém. Ten, kdo měl zásluhy a získal svojí prací majetek a prestiž, byl za pár let považován za příživníka, ze zasloužilého hospodáře se stal bezzemek, obětován za uskutečnění určitého společenského ideálu se stalo zločinem a za pár let tomu bylo naopak. Před dvaceti lety došlo k dalšímu převratu a lidé se opět začali hlásit ke své minulosti a druzí ji začali zapírat, nebo si připomínali jiné fáze svého života jen proto, aby se nemuseli stydět za to, proč byli před desetiletími oslavováni.

Ve statické společnosti, ve které se postavení člověka během jeho života jen málo mění, protože jeho sociální pozice je závislá na primárním statutu, tedy na tom, zda se narodil jako poddaný, rytíř nebo prvorozený syn sedláka, se sice žilo mnohým špatně, ale brali to jako danost. Nikdo ze své omezené možnosti neobviňoval svého otce či matku. Tak to prostě bylo. Desatero, třeba nedodržované činy lidí, vymezovalo zhruba hranice jednání. Lidé věděli, že jednají špatně nebo dobře, neboť axiomy, etické principy a z toho odvozené jistoty, že jednám správně či špatně, stály mimo člověka. Možností bylo málo, proto i svoboda jednání byla omezena. Lidé se přizpůsobovali a sebe sami netrápili tím, že své sny nebo možnosti či skryté role a alternativy nerealizovali.

Anomie je stav, kdy staré hodnoty již neplatí a nové se teprve formují. Tedy je to jakýsi rozvrat v normách, který lidi znejistuje. To se opakovalo znovu před dvaceti lety, kdy jsme viděli především klady západní společnosti, do které jsme chtěli patřit. Ta předchozí byla rozvrácena tím, že nebyla schopna především ekonomicky uspokojit lidi a obstát v konkurenci s euroatlantickou civilizací. Do západní společnosti jsme se snažili zařadit v době, kdy tato společnost kulminovala ve své přitažlivosti pro další části světa. Pád bilaterálních vztahů otřásl nejen společenskými systémy, které neobstály, ale i vítězové na tom prodělali. Západ přestal být automaticky tím „lepším“ systémem, znovu musel obhajovat a vlastně i měnit soubor hodnot, které až do té doby proklamoval.

Znejistila se proto naše minulost, přítomnost a vlastně i budoucnost. Znejistění se mění ve stále nové a nové hledání, které se také promítá do psychiky lidí. Ti, co byli chváleni, jsou zpochybňováni, ti, co si mysleli, že neuspěli proto, že neměli možnosti, najednou zjišťují, že neobstojí, nedosáhnou realizace svých snů, přestože jim v tom nikdo nebrání. A přiznat si, že za vše jsem sám či sama odpovědná, je skutečně náročné. Pro jedince i pro celek. Výsledkem tohoto znejistění celé společnosti je únava, nespokojenost se sebou samými a hledání nového viníka. Když se to odehrává u jednotlivců, nabízí se nějaká forma psychoterapie. Co ale nabídnout milionům lidí? Jednoduchá řešení jsou zlem a na hledání nových a náročných cest k dalším jistotám nejsme připraveni ani jako jedinci, skupiny, ani jako celek.

Jiřina Šiklová

prof. PhDr. Jiřina Šiklová, CSc.

Filozofická fakulta UK

Klimentská 17, 110 00 Praha 1

jrina.siklova@ecn.cz
